

FILOZOFICKÉ SOUVISLOSTI ZDRAVÍ

Radovan RYBÁŘ

Abstrakt: Studie pojednává o počátcích evropského lékařství v antickém Řecku. Ukazuje souvislost mezi vývojem filosofie a medicíny. Lékařská mytologie je obsažena již v Asklépiově kultu. Počátky filosoficko-medicínské teorie nacházíme už homérském eposu Ilias. O něco později iónská přírodní filosofie se stává základem všech tehdejších věd i medicíny. V celé antické filosofii se velmi rozšířeným termínem stalo učení o katarzi jako cestě vnitřní očisty. Dalším frekventovaným pojmem ve starořeckém myšlení stal pojem kalokagathia jako ideál krásného a zdravého života. Velmi důležitou roli hrál také pojem harmonie, chápaný jako jednota v rozmanitosti. V období českého biedermeieru se objevují mimořádně objevné studie o kalobiotice, jak krásně, harmonicky a správně žít, které se mohou stát nadčasovým inspirativním zdrojem všech úvah o kvalitě života.

Klíčová slova: antika, katarze, harmonie, kalokagathie, medicína, mytologie, filosofie, kvalita života

Úvod

My Evropané jsme hrdi na úspěchy naší medicíny a chirurgie, ale uvědomujeme si už dnes velmi dobře současné meze tohoto lékařství založeného na chemii a britkých skalpelech, masového lékařství, jež léčí spíše nemoc než nemocného, spíše orgán než člověka. A začínáme už platit úroky z rozvoje této medicíny v podobě organické rezistence vůči lékům, škodlivých sekundárních účinků. Ohlížíme se proto buď po medicínách jiných kultur či civilizací, nebo po dávných kořenech evropské medicíny v antickém Řecku, kde hledáme inspiraci pro dnešní dobu.

Lékařská mytologie v řecké antice

Počátky evropského lékařství se nacházejí v Heladě (antickém Řecku), a tak jako všude jinde ve světě, se nejprve zjevují v podobě mytologie. V nejstarší době tzv. **homérské medicíny** se moc nad zdravím i nemocí připisuje všem bohům bez rozdílu. Starověcí Řekové *jednotlivá božstva začínají uctívat jako pomocníky a zachránce nemocných*. „**Tři nejvyšší bozi léčitelé** jsou: **Apollón**, vynálezce lékařství a lékař bohů (Paiëon), který svými šípy (slunečními paprsky) nejen léčí, nýbrž rozsévá také nákazy a smrt; **Artemis**, sestra Apollónova, je ženským protějškem boha múz; jednak je ochránkyní žen a dětí, jakož i pomocnicí rodiček, jednak neúprosnou bohyní smrti. **Pallas Athé-**

*né, léčitelka (Hygiena) a ochránkyně zraku, sesílá na záletníky šílenství a svým oblíben-
cům dává bojovnost. Zároveň se za zakladatele léčitelského umění považuje **kentauro
Cheirón**, který helénské hrdiny učil lovu a léčení.“¹*

Neobyčejná mnohotvárnost řecké **lékařské mytologie** se nachází již v **Asklépiově mýtu**. **Asklépios** (latinsky **Aeskulap**) byl původně thesálský zemní démon doprovázený hadem (užovkou stromovou), prastarým symbolem náboženského spojení s hlubinami Země.²

Řekové Asklépia zprvu uctívali jako héra, ale zprávy o tom, jak zázračně vyléčil mnohé nemocné, vedly k tomu, že byl povýšen mezi bohy. Asklépios byl údajně syn samotného boha Apollóna a byl porozen „císařským řezem“. Po smrti jeho matky Koronis, která byla milenkou Apollóna, je výchova chlapce svěřena kentauru Cheirónovi, jenž ho zasvětil do lékařského umění. Tak se z poloboha Asklépia stal proslulý lékař. Zaslepený svou mocí však probouzel k životu mrtvé. Tak ho Zeus ztrestal za jeho opovážlivost bleskem. Po smrti byl však Asklépios povznesen na Olymp.

Asklépiův kult se během 5. století př. n. l. rychle rozšířil. Vzniklo mnoho tzv. asklépií – chrámů boha Asklépia. Nejvýznamnější **asklépion** stálo v Epidauru v Argolidě. V jednotlivých Asklépiových svatyních převažoval ve způsobu léčby buď **směr mystický**, kde se nemocným dostávalo tzv. božské ošetření kněžními, nebo se naopak praktikoval **směr světské léčby**. Zatímco v Epidauru se praktikovala božská „lčba ve snu“, v obou proslulých lázeňských místech Kósu a Knidu převládal přirozený a racionální způsob léčby. **Medicína kněží** s jejich asklépiovým kultem na jedné straně a **lékařské školy asklépiovců** na straně druhé představovaly pouze **dvě zvláštní formy léčitelské činnosti**.

Asklépion na Kósu byl objeven teprve v roce 1902 a postupně odkryto německým archeologem Rudolfem Herzogem. Teprve potom si začali místní obyvatelé připomínat svého velkého rodáka – Hippokrata.

Hippokratés z Kósu (460-377 př. n. l.) byl nejvýznamnější představitel řeckého antického lékařství, který rozpracoval tzv. humorální teorii o vzájemném poměru základních lidských šťáv. Ale jen několik málo obyvatel mělo správnou představu o Hippokratovi, o jeho postavení v antickém lékařství a o hippokratovské sbírce. **Hippokratova socha v muzeu na Kósu**, nalezená v ódeionu na Kósu v roce 1929, uchvacuje tím, že znázorňuje vynikajícím způsobem duchovní hodnoty tehdejší humánnosti, lásky k bližnímu, vědomí povinnosti, zvláštního spojení rozmyslné vědeckosti a lidské dobroty – vlastností, které má mít každý lékař.

Asklépiův kult svým mysticko-orientálním charakterem byl však řecké povaze poněkud cizí. U vzdělanějších řeckých vrstev proto nepožíval velké vážnosti už za doby Hippokratovy. Např. slavný autor komedií Aristofanes si dokonce dovolil Asklépiův kult zesměšňovat a kněze jeho kultu karikovat jako hamižné podvodníky. Jejich léčebné

¹ viz Pollak, K. *Medicína dávných časů*. Praha: Orbis, 1973, s. 267

² Asklépiův had obtáčející hůl ale není hadem ani užovkou, ačkoli se to všeobecně tvrdí. Znak byl totiž přejat z Přední Asie a Egypta, kde je nejrozšířenější chorobou tzv. drakunkulóza, vyvolaná dlouhým a tenkým červem vlasovcem medinským. Nemocného napadeného tímto červem staří lékaři léčili opatrným a pozvolným navíjením červa na rozštípnuté dřívko. Tento symbol se stal časem znakem lékařského a ranhojičského povolání. Převzali jej i řečtí a římstí lékaři, ale snad že mu sami dobře neporozuměli, snad aby nemátli pacienty v Evropě, kde se drakunkulóza našťestí nevykyskuje, nahradili vlasovce elegantní užovkou a rozštípnutou třísku nebo špejli holí. Dodatečně potom byly vymyšleny řecké báje o hadu jako symbolu obnovujícího se života

chrámy však navštěvovali převážně pacienti z nižších lidových vrstev. Teprve po příchodu křesťanství byl Asklepios postupně zatlačován světci, kteří chránili zdraví.

Počátky filosoficko-medicínské teorie

První přístupný pohled do řecké medicíny nám umožňuje už **homérský epos Ilias**. V tomto eposu zaznamenává Homér vysoce rozvinuté lékařské vědomosti a znalosti své doby. **První zmínky** o lidských záležitostech, které bychom mohli označit jako **filosoficko-medicínské**, nacházíme už v období homérském, zhruba v 9-8. století př. n. l. Již zde se setkáváme s **výrazy** jako **psýché a sóma**, jsou však užívány trochu v jiném smyslu než dnes, a to k popisu lidského osudu po smrti. Neživé lidské tělo (sóma) zde stojí v protikladu k životu (psýché). Psýché, která člověka opouští v okamžiku smrti, je znakem lidské smrtelnosti. V protikladu k lidské omezenosti smrtelným údělem stojí nesmrtelní homérští bohové, kteří žádnou psýché nemají. Psýché charakterizující smrtelný život nemá u Homéra ještě žádnou spojitost s psychickými schopnostmi člověka, jak je chápána v pozdějších dobách. Namísto toho nacházíme v homérských eposech celou řadu tzv. psychických orgánů (např. noos, thýmos, frenes, kér), které mohou vyjadřovat různé aspekty lidské tělesnosti, ale mezi kterými neexistuje žádný jednotící nebo obecný pojem pro duši či tělo.

Homérské představy o člověku ještě neznají žádné jednoznačné rozlišení duše-tělo, ani neznají přesnou hranici mezi tělesným a psychickým. V homérském pojetí tedy výraz *psýché* slouží k odlišení smrtelných lidí od nesmrtelných bohů.³

V 7. až 6. století př. n. l. se **iónská přírodní filosofie** stává základem všech věd, a tedy i medicíny. „*Mnozí z antických přírodních filosofů byli současně lékaři: Empedokles, Alkmaion, Anaxagoras a řada Pythagorových žáků. Postupně vzniklo filosoficko-medicínské učení o nemocech, jež zůstalo převládajícím názorem po celý starověk a středověk až do novověku. Nejprve se rozeznávaly čtyři živly (principy): vzduch, voda, oheň a země., kterým bylo přisuzováno čtvero vlastností: sucho, vlhko, horko a chlad. Tomu odpovídalo čtvero štáv: krev, hlen, žlutá a černá žluč, pocházející ze čtyř orgánů – srdce, mozku, jater a sleziny. Rovnováha tělesných štáv podmiňuje zdraví, nerovnováha přináší nemoc. Léčilo se léky opačných vlastností: hlenové onemocnění charakterizované vlhkostí a chladem muselo se podle toho zdolávat prostředky suchými a horkými.*“⁴

V období reprezentovaném přírodními filozofy **milétské (iónské) školy**, v novém myšlení o fysis, se hranice mezi božským a lidským, stejně jako mezi živým a neživým, rozostřuje. Svět začal být chápán jako proměnlivý řád fysis, v jehož kontextu se psýché ukazuje jako princip života a jeho projevů. Výraz *psýché* postupně získává psychologický rozměr, který se později stane typickým.

V tzv. Hérakleitových zlomcích řeckého filozofa **Hérakleita z Efesu** (535-475 př. n. l.) nacházíme první explicitní tematizaci vztahu *duše a logu* (světového řádu), který se stane klíčovým předpokladem terapeutické formy **psycho-somatické diference**. Duše je u Hérakleita jedním z klíčových témat. Podle Hérakleita se psýché účastní základních kosmických procesů. Ačkoli je smrtelná, souvisí zároveň s věčně živým kos-

³ Srov. Bartoš, H. Očima lékaře. Studie k počátkům řeckého myšlení o lidské přirozenosti z hlediska rozlišení duše-tělo. Červený Kostelec: Katedra filosofie a dějin přírodních věd Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy v Praze ve spolupráci s vydavatelstvím Pavel Mervart, 2006, ISBN: 80-86818-35-7

⁴ Viz Pollak, K. Medicína dávných časů. Praha: Orbis, 1973, s. 271

mickým ohněm a jeho schopností vše měnit a utvářet. Duše je ztotožňována s univerzálním, nevyčerpatelným principem, který je zároveň nesmrtelný, ale v individuálním lidském projevu je vždy omezen zrozením a smrtí.⁵

Zkoumání přírodních filosofů je v této době již založeno na každodenních zkušenostech a pozorováních běžných přírodních jevů. Proto se o přírodních jevech u těchto filosofů hovoří o **živlech** či **protikladech**, které si např. navzájem *platí pokutu a konají pokání za své bezpráví (Anaximandros)*, vzduch *objímá* celý svět (**Anaximenes**), blesk *řídí* veškerenstvo (**Hérakleitos**), oheň, který přichází, všechno zase *třídí nebo zachvátí*.

Fáze kosmického cyklu jsou popisovány jako *nasyčení* nebo *nedostatek*. A při popisu makroskopické struktury přírodních jevů se sahá k výrazům označujícím lidské či společenské aktivity. **O duši** se říká, že je buď *suchá* nebo *vlhká*, nebo že se *vypařuje* či je *přirovnávána* ke sluneční *záři*. K popisu duše je používán slovník z oblasti meteorologie nebo gastronomie. **Duše** je tedy chápána jako **identická s kosmickým ohněm**, který vše mění a řídí. Duše je ohněm, který vlnutím ztrácí své intelektuální schopnosti a může někdy navlnutím i zcela vyhasnout. **Někteří jiní filosofové** však přisoudili Hérakleitově duši **vzdušnou povahu**.

Pozdější filosofické výklady často ukazují na hlubší analogii kosmického ohně a duše. Mluví o lidské duši jako o „vnitřním světě“ nebo jako o analogii „mikrokosmu a makrokosmu“, která má směřovat k chápání přírody a člověka jako spojitého celku. Ale přesto u Hérakleita začíná být poprvé kategoricky odlišen vnitřní „duševní“ život od vnějšího, pozorovatelného a hmatatelného světa.

Analogii mezi člověkem a sluncem, kde je životní teplo vycházející od slunce přirovnáváno k duši, **najdeme v Hérakleitových „říčních“ zlomcích**. Vstupování do řeky je zde chápáno jako makroskopický proces, který se v mikrokosmu zrcadlí jako vlnutí duše a její následné vypařování. Podobné analogie platí i pro jiné lidské aktivity, např. pro přijímání a trávení potravy. Přijímání výživy souvisí s krví, která podobně jako řeka rozvádí výživu po těle.⁶ Vzhledem k tomu, že je krev vlhká a teplá, nasyčení krve výživou vyvolává úbytek energie, ochlazení a spánek. Zatímco přívaly nových vod můžeme chápat jako „duchovní stravu“ v tom nejširším slova smyslu, jako podněty, kterými „krmíme“ svou duši. **Hérakleitův obraz** valících se nových a nových vod můžeme chápat v různých rovinách, aniž by jeho výklad postrádal vnitřní logiku. Hérakleitova řeč je patrně mnohoznačná (metaforická) záměrně, přičemž všechny možné roviny výkladu dávají dobrý smysl.

Zajímavá je **ukázka Hérakleitova slavného výroku v Plútarchově podání**: „Nelze dvakrát vstoupit do téže řeky, ani se nelze dvakrát dotknout smrtelné bytosti v témže stavu, neboť ta se hbitou a rychlou proměnou rozptyluje a znovu shromáždí.“⁷ Koncept duše je zde chápán jako jakési integrující prostředí.⁸ Pokud tedy obrazně (me-

⁵ Srov. Bartoš, H. Očima lékaře. Studie k počátkům řeckého myšlení o lidské přirozenosti z hlediska rozlišení duše-tělo. Červený Kostelec: Katedra filosofie a dějin přírodních věd Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy v Praze ve spolupráci s vydavatelstvím Pavel Mervart, 2006, ISBN: 80-86818-35-7

⁶ Už podle **Homéra** dokonce z vína a chleba vzniká samotná krev.

⁷ Viz Bartoš, H. Očima lékaře. Studie k počátkům řeckého myšlení o lidské přirozenosti z hlediska rozlišení duše-tělo. Červený Kostelec: Katedra filosofie a dějin přírodních věd Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy v Praze ve spolupráci s vydavatelstvím Pavel Mervart, 2006, ISBN: 80-86818-35-7, s. 93

⁸ Na rozdíl od pojetí duše u **Platóna**, kde je nesmrtelná, tedy božská duše do lidského těla jen načas vložena zvenčí.

taforicky) řečeno vstupujeme do řeky, tak jsme, pokud nevstupujeme, tak nejsme... My tak vlastně v každém okamžiku zároveň jsme i nejsme.

Ani v pozdějších dobách **na přelomu archaické a klasické doby antického Řecka** v první polovině 5. století př. n. l. nenacházíme žádný přímý doklad o tom, že existuje jasný protiklad (diference) mezi duší a tělem.

Symbolem první fáze řeckého lékařství se stává **Hippokratés z Kósu** (460-377 př. n. l.). Třebaže nás dělí od Hippokratovy doby téměř půltřetího tisíciletí, zůstává pro lékaře celého světa vzorem dodnes. Jeho pojetí lékařského poslání, jeho zásady lékařského myšlení a jednání si uchovaly trvalou platnost. Hippokratovi neubírá na významu ani to, že ho tradice neprávem učinila autorem všech tzv. hippokratových spisů (Corpus Hippocraticum).

Hippokratovské spisy jsou dílem různých lékařů a byly napsány v rozmezí zhruba jednoho století. Tyto anonymní spisy sepsali ve 3. století př. n. l. pro alexandrijskou knihovnu učenci, kteří tak vyhověli objednavce vědychtivých Ptolemaiovců. Převládají v nich zásady lékařství na Kósu (rodiště Hippokrata), ale i názory škol na Knidu a ze Sicílie.

Teprve až v lékařských spisech Hippokratovského korpusu se objevují první doklady o užívání psycho-somatické difference už v jiném, než homérském smyslu. Hippokratés již od středověku začal být chápán jako „otec lékařství“. Avšak z jeho současníků se o něm zmiňuje pouze o třicet let mladší **Platón**, který srovnává Hippokrata s Polykleitem a Feidiem, s nejslavnějšími sochaři své doby. Hippokratés se stal proslulý jako lékař a zároveň i jako učitel. Hippokratés byl Asklepiovým služebníkem, to znamená, že byl členem lékařského sboru, který odvozoval svůj rodokmen od patrona lékařů, božského zakladatele medicíny – Asklépia.

Asklepiovci byli výhradně lékaři, kteří neměli téměř žádný vztah k Asklepiovu kultu. Proto je nesmíme zaměňovat s asklepiovými kněžními, kteří vykládali sny. Asklepiovci původně dokonce tvořili společenství pokrevných příbuzných, kteří střežili lékařské umění jako rodinný odkaz. Později byli za určitých podmínek přijímáni do společenstva také nepokrevní lékaři, takže se sdružení původně výhradně pokrevně příbuzných rozšířilo na lékařskou školu. Asklepiovci se s oblibou usazovali poblíž chrámů boha Asklépia. Asklepiovci byli sice světší lékaři, ale nebyli nevěfci. Jako myslitelé vyškolení v přírodní filosofii oddělovali však přísně vědění od víry a vědu od náboženství. „**Velký Hippokratés**“, jehož život spadá do doby peloponéské války (431-404 př. n. l.) prý patřil ke dvacáté generaci Asklepiovců.

Lékaři se v této době kromě léčby samotné věnovali také vyučování. Lékařská praxe se tehdy považovala za živnost a byla otevřena každému, proto **kvalita** lékařů **velmi kolísala**: na jedné straně byli lékaři filosoficky vzdělaní a zkušení praktikové, na straně druhé ubozí diletanti a podvodní šarlatáni. Po ukončení výuční doby byli žáci přijímáni do společenstva asklepiovců. Předtím však skládali přísahu, která je zachována ve sbírce hippokratovských spisů. V ní přísahali zejména Apollónovi, Asklepiovi a dalším bohům, že budou lékařské umění ctít jako své rodiče a poskytnou mu i podíl ze svého života, že budou střežit svůj život a své umění tak, aby zůstaly čisté a neposkvřené. A že budou uplatňovat zásady způsobu života podle svého nejlepšího vědomí a schopností ve prospěch nemocného, nikdy k jeho záhubě a škodě.

Corpus Hippocraticum vyšlo poprvé tiskem v Benátkách roku 1526. Jeho pozdější desitisvazkové vydání francouzským filosofem a jazykovědcem Emilem Littré v letech 1839-1861 dnešním požadavkům sice již nevyhovuje, avšak jako celek nebylo dosud nahrazeno. Za jaké poznatky dodnes vděčíme hippokratovské medicíně?

Připomeňme si aspoň **některé hlavní zásady Hippokratových lékařských představ**: „*Nemoc vzniká jako odpověď na nesprávný způsob života, vzniká z porušení rovnováhy tělesných štáv. V každém organismu sídlí přirozená léčivá síla, která usiluje o znovunabytí porušené rovnováhy. Důležitější než diagnóza, klasifikace nemoci, je prognóza nemoci, osud nemocného. Jeho uzdravení je jádrem lékařského zájmu. Úkolem lékaře je tak hlavně ovlivňovat přirozené reakce a procesy, které sice bývají, ale nejsou vždy účelné tak, aby dosáhl uchování organismu.*“⁹

Musíme i po tak dlouhé době obdivovat vysoké pojetí lékařského povolání nejenom v Přísaze asklépiovců, ale také v mnohých jiných spisech Corpus Hippocraticum. Jako např.: „*Lékař, který je zároveň filosofem, vyrovná se bohům. (...) Kde je láska k člověku, tam je i láska k lékařskému umění. (...) Lékař je služebníkem přírody. (...) Pochopení a domýšlivost se vylučují. První vede k vědění, druhá k neznalosti. (...) Lékařské umění je mezi všemi druhy umění nejněžnější.*“¹⁰

Hippokratovské pojetí života tak vychází z názoru, že vytváření a zvyšování hodnot má být vědomě podřízeno přírodě pro co nejvyšší užitek celku. Proto i současná vědecká medicína stále vychází z hippokratovského učení, proto i většina odborných výrazů dnešního lékařství pochází řečtiny.

„*Z Hippokratova učení vyplývá závěr, že lékař nesmí být jen technikem zdraví jednotlivce a společnosti, ale musí se také řídit morálními myšlenkami hippokratovské přísahy. Jinak by nesplnil svůj úkol. Hippokratovská medicína se tedy v celku – jak technicky, tak i morálně - jeví jako strůjce nového humanismu, který v naší technické civilizaci znovu vytváří morální cíl.*“¹¹

K tomu se ještě váže pověstná řecká vášeň pro diskutování. Lékař tak musel stále s pacientem hovořit, odpovídat mu na otázky a také vést četné veřejné disputace.

*Teprve v lékařských spisech Hippokratova korpusu se také objevují první doklady o jiném užívání psycho-somatické diference než v homérském smyslu. Hippokratův přínos k problematice péče o člověka ve zdraví a nemoci a právě fyziologicky chápaný vztah mezi duší a tělem, jak dokládá zejména spis O životosprávě, přispěly k vytvoření novodobých diagnostických nástrojů.*¹² Od této „diagnostické“ formy je však třeba odlišit formu „terapeutickou“.

Filosof **Démokritos z Abdér** (470-360 př. n. l.) např. odlišuje terapii těla od terapie duše, přičemž předkládá argumenty, proč má být duše přednostně léčena před tělem. Démokritos je tak prvním autorem odlišujícím lékařství jakožto terapii těla od filosofie jako psychoterapie. Otevírá tak prostor pro filosofii jakožto techné (umění) pečující o duši. Démokritos tak skrze péči o „zdraví“ duše hledá i cestu ke štěstí. **Démokritovy zlomky** jsou patrně nejstarším **dokladem o existenci nového psychoterapeutického oboru, později nazývaného - filosofie.**

⁹ viz Pollak, K. *Medicína dávných časů*. Praha: Orbis, 1973, s. 274

¹⁰ Tamtéž, s. 274

¹¹ Tamtéž, s. 275

¹² Viz Bartoš, H. *Očima lékaře. Studie k počátkům řeckého myšlení o lidské přirozenosti z hlediska rozlišení duše-tělo*. Červený Kostelec: Katedra filosofie a dějin přírodních věd Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy v Praze ve spolupráci s vydavatelstvím Pavel Mervart, 2006, ISBN: 80-86818-35-7, s. 259

Zatímco **hipokratovský lékař** ještě nevidí žádný rozdíl mezi léčbou těla a léčbou duše, **Démokritos** už zastává jiný názor, když říká: „*Lékařské umění léčí tělesné (sómatos) choroby, zatímco moudrost (sofě) zbavuje duši (psýché) vášni.*“¹³ Nebo také: „*Lidem náleží více dbát o duši (psýché než o tělo (sóma). Neboť dokonalá duše napravuje stav těla, zatímco tělesná síla bez rozumnosti duši v ničem nepolepší.*“¹⁴

Démokritos **navazuje** na tradici íónského filosofického myšlení, např. **na učení Hérakleita z Efesu** (asi 535-475 př. n. l.). Jedná se zejména o **analogii duše a ohně** v tvrzení, že atomy duše jsou nejvíce podobné atomům ohně. Nejvýraznější Hérakleitovou myšlenkou, ze které Démokritovy psychologické úvahy vycházejí, je přesvědčení **o neustálé proměně všeho kolem nás i v nás**. A právě Démokritovy atomy jsou podobně jako vody Hérakleitovy řeky v neustálém pohybu a proměně. To se samozřejmě projevuje i na psychické úrovni.

Zatímco Hérakleitos jakoby marně ve svém učení hledal logos (výměr) pro duši, nemůže nalézt její hranice, Démokritos chová přesvědčení, že dobrá duše se ve světě neztratí a žádné hranice pro ni ani neexistují. Na otázku: Kde má člověk hledat štěstí a v čem vlastně spočívá? si Démokritos odpovídá takto: „*Štěstí (eudaimonié) nebydlí ani ve stádu, ani ve zlatě, duše je obydlím (oikétérion) daimona (jenž sídlí v lidské povaze).*“¹⁵

Další Hérakleitovou myšlenkou, která v Démokritově nauce sehrává důležitou roli, je přesvědčení, že *zápas je otcem i králem všeho*. Což nejzřetelněji vidíme v obraze zápasu mezi smysly a myslí nebo v představě soudu, kde tělo žaluje duši za bezprávi. Při **srovnání obou myslitelů** se ukazuje, že zatímco pro Hérakleita je zápas hlavním hybatelem všech kosmických procesů (makro- i mikrokosmických), u Démokrita má tento zápas výhradně mikroskopický rozměr, např. v prohlášení: „*Bojovat proti touze (thýmos) je obtížné. Ovládnutí se však svědčí o rovnovážném člověku.*“¹⁶

Démokritos většinou nabízí řešení, která akcentují nutnost učení se a cvičení, např. v tvrzení: „*Statečný je ten, kdo přemáhá nejen nepřátele, ale také požitky. Někteří sice panují městům, ale otročí ženám.*“¹⁷ Jedině výcvikem je možné se ubránit nebezpečnému nepříteli člověka, kterým jsou jeho vlastní vášně, jak dokládá další Démokritův výrok: „*Učení přináší dobré věci jen skrze námahu, zatímco špatné věci přinášejí své plody samy a bez námahy.*“¹⁸ Jenom neustálé, namáhavé učení a boj s vlastními vášněmi mohou člověka dovést ke spokojenému životu, ke štěstí. A také snaha porozumět světu kolem nás i sobě samému. Cesta k poznání ale nevede přes mnohoúčenost, ale přes poznávání celkových souvislostí (filosofie). Jak Démokritos říká: „*Je třeba usilovat ne o to, abychom znali mnoho věcí, ale abychom hodně přemýšleli.*“¹⁹ Jinými slovy: „**moudrost**“ nespočívá v kvantitě znalostí o jednotlivostech, ale v kvalitě myšlení a ve schopnosti objevovat skryté souvislosti. Zde u Démokrita víra v **racionální typ myšlení** nahrazuje **intuitivní typ myšlení** předchozích dob.

¹³ Tamtéž, s. 164

¹⁴ Tamtéž, s. 165

¹⁵ Tamtéž, s. 160

¹⁶ Tamtéž, s. 161

¹⁷ Tamtéž, s. 161

¹⁸ Tamtéž, s. 161

¹⁹ Viz Bartoš, H. Očima lékaře. Studie k počátkům řeckého myšlení o lidské přirozenosti z hlediska rozlišení duše-tělo. Červený Kostelec: Katedra filosofie a dějin přírodních věd Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy v Praze ve spolupráci s vydavatelstvím Pavel Mervart, 2006, ISBN: 80-86818-35-7, s. 162

Typickým rysem starořeckého myšlení je uměřenost, schopnost dodržování správné míry ve všem počínání a také jejího rozumového zdůvodnění, proto **tradiční maxima** zní: „**Ničeho příliš!**“

Na konci 5. st. př. n. l. se také začíná hovořit o **protikladu duše a těla** ve filosofickém kontextu. Od té doby je psýché pokládána za něco důležitějšího a vyššího než tělo. Objevuje se myšlenka, že duše musí tělu vládnout, že musí mít nad ním kontrolu. Tuto myšlenku bychom však marně hledali u hippokratovských autorů.

Platón (427-347 př. n. l.) již myšlenku o **nadřazenosti duše nad tělem** pokládal za samozřejmou, jak lze doložit v jeho Ústavě. **Sókrates** v podání Platóna již tak přemlouvá své spoluobčany, aby se více starali o svoji duši, než jenom o vlastní materiální zabezpečení. **Filosofie se v Platónově pojetí stává již psychotherapeutickou technikou** analogickou k lékařství. **Filosofie** začala být od této doby **chápána jako metoda odlučování duše od těla**, proto začala být označována za „**umírání za živa**“.

Proč je Platónem původně lékařská či obecnější terapeutická tematika transformována výhradně do filosofických, resp. morálně-politických úvah, ve kterých jsou zlo a nespravedlnost chápány jako nemoci duše, se lze částečně domnívat také proto, že to bylo způsobeno častým výskytem špatných lékařů v jeho době, kdy lékařství bylo ještě všem lidem přístupným povoláním. Tehdejší špatné lékaře nestihl totiž jiný trest než opovržení. Nemálo lékařů se stávalo terčem veřejného posměchu pro svoji neschopnost nebo domýšlivost. I **Platón** měl o těchto **pseudolékařích** tak špatné mínění, že lékařství dokonce počítal k povoláním, která se pro čestné muže ani nehodí.

Katarze jako cesta vnitřní očisty

V celé antické filosofii se stal velmi rozšířenou kategorií **termín katharsis** (katarze), který znamená očistění. Tento termín je značně mnohoznačným, neboť se týkal náboženství, filosofie i lékařství, prostě celého člověka. **Aristotelés** byl ale prvním, kdo tento termín začal používat v souvislosti s psychoterapií či psychologii umění. Očistná funkce umění byla v antice sice živá již dávno předtím, např. **Hesiodos** v díle Zrození bohů napsal, že hlas pěvce utiňuje zjitřené duše. A také **pýthagorovci** prohlašovali, že umění očišťuje lidskou mysl od ničivých vášní, léčí nemoci a přispívá k celkové duševní pohodě.²⁰

Také již **Platón** ve svých dílech rozvíjel **učení o katarzi**, když pomocí umění chtěl očistit duši člověka od nevěděni a mravních nedostatků. Základem jeho katarze bylo zbavení dokonalé ideje všeho „nečistého“, tělesného a smyslového. Čistota a krása je dávana do spojitosti s duší, která se zbavuje všeho smyslového a vše poznává jen v „čisté“ podobě. K tomu je nutné, aby se duše odpoutala od těla a co nejvíce přiblížila rozumu a nechala se jím zcela prostoupit. V dialogu Filébos spojuje Platón očistu s pojmem vytříbenosti, jasnosti, dokonalého zpracování. Soudí, že ctnosti, ale i všechny věci by měly být co nejdokonaleji propracovány, a tím se staly nejčistšími.

Ale teprve u **Aristotela z Abdér** (384-322) se katarzi dostalo nejvýznamnější úlohy v podobě uceleného učení. **Katarze** neboli očistění lidské duše soucitem, vcítěním a prožitím strachu či obavy se stalo úkolem umění, a to především tragédie. Aristotelés ve svém spise Poetika zdůrazňuje, že umění a především tragédie má důležitý úkol – působit na vnímavého diváka tak, aby u něj vzbudilo citové pohnutí, směřující

²⁰ Srov. Buchtová, M. Pojetí krásy v antice. Brno: CERM, 2000, ISBN: 80-7204-184-3

k dobru, družící se s rozumem a s ušlechtilostí, a tak léčící duševní napětí a starosti.

Katarze podle Aristotela je schopna léčit nemoci duše, které - jako nemoci tělavznikají z porušení rovnováhy organismu, a to z přemíry či z nedostatku energie, z vyčerpání po jednostranné celodenní práci. energii, kterou vložil do uměleckého díla jeho autor, totiž nezaniká, ale naopak produkuje další energii, jež je zdrojem emocionální síly a aktivity u lidí, jejichž duše vnímají krásné (esteticky libé) formy. Tato emocionální aktivita, především lítost a strach, působí na psychofyzickou soustavu člověka stejným způsobem jako uklidňující a pročišťující léky.

Aristotelés tvrdil, že dramatická díla a hudba jsou léky pro duši jen tehdy, obnoví-li a zachovávají-li rovnovážný stav duše i těla. (Odstraňují-li nedostatky či přebytek energie). Drama a hudba mají nenásilně uvést organismus do normálního (harmonického) stavu a porušený (nerovnovážený) stav dovést ke zlatému středu, k harmonii. Toto **lечение pomocí katarze** je vlastně léčením „homeopatickým“, kde lítost se léčí lítostí, strach strachem, šílenství šílenstvím apod. Ovšem např. lítost, která léčí, a lítost, jež má být léčena, nejsou identické.

Vnímatel činorodé a umělecky zobrazené lítosti v určité tragédii se poddá jejímu působení, prožije si ji a postupně získá pocit obrození, očištění, radosti, jako by dostal hojivý lék. Nevytříbená emoce (např. nadměrná lítost) se přemění v dokonalou podstatu. Aristotelés proto žádá po autorovi dobré tragédie vykreslení hlavní postavy tak, aby byla v mnohém podobná většině lidí. Divák se musí s hlavní postavou aspoň v něčem ztotožnit, cítit spřízněnost a možnou podobnost osudu, ale zároveň musí být hlavní postava v mnohém chování a jednání lepší než samotný divák.

Děj dramatu bylo nutné zpracovávat tak, aby vzbudil správnou formu soucitu, strachu apod., aby umožnil divákovi rozumné uvažování, které by v něm podnítilo estetickou libost z děsivé, tragické podívané. Nad strachem, jež ničí člověka, jeho duševní klid, vyčerpává jeho energii musí zvítězit „rozumná“ (přiměřená) míra strachu. Bylo nutné, aby divák pochopil, čím se hrdinové děje provinili, proč upadli do neštěstí, a aby si to s nimi prožil tzv. nanečisto. Teprve poté divák získal duševní rovnováhu, došel určitého klidu. Autor musí umožnit divákovi odhalit příčiny tragických událostí a nemslytný strach přeměnit v estetickou libost, umělecký zážitek.

Aristotelés se podobně zabýval i hudební katarzí. Vzhledem k tomu, že hudba má schopnost zčásti očistit duši od nejrůznějších vášní, rychle si duši podmanit svým rytmem a melodií, je tím podle Aristotela předurčena k tomu, aby byla i jedním z prostředků výchovy občanů. Mimo uklidnění a očištění duše přináší hudba ještě jeden druh libosti – rozumový akt. Hudba je činností vnitřně „dobrou“ a žádoucí. Vše, co je vnitřně „dobré“, celistvé, má odpovídající formu i půvab, je podle Aristotela také rozumné.

Umělecké dílo tak pomáhá otevřít v člověku jakýsi „ventil“, prostřednictvím kterého vylučuje ty emoce, jež se považují za „špatné“, jimž se chtějí lidé ve svém životě vyhnout. Po prožitku uměleckého díla se potom každý navrácí do reality s méně vypjatými pocity.

Posledním významnějším filosofem starověku, který se zabýval katarzí, byl v době helénistické **Plótinus**, který připomněl, že k vnitřnímu očištění člověka vedly již staré náboženské obřady a rituály.²¹

²¹ Srov. Buchtová, M. Pojetí krásy v antice. Brno: CERM, 2000. ISBN: 80-7204-184-3

Kalokagathie jako ideál krásného, zdravého a dobrého života

Dalším frekventovaným pojmem ve starořeckém myšlení, který měl význam pro terapii duše, byl termín „kalokagathia“, složený ze dvou slov: „kalos“ (krásný) a „agathos“ (dobrý). První výklady slova „kalokagathie“ nacházíme v pramenech z okruhu tzv. sedmi mudrců a pythagorců. Např. Solónovi je připisován výrok: „Zachovávej kalokagathii mravů věrněji než přísahu.“ Pro Sókrata (asi 469-399 př. n. l.) je „kalokagathie“ podstatou všech ctností, všech dobrých skutků. Zastával názor, že kalokagathický může být pouze moudrý člověk. Ztotožňuje „kalokagathii“ s moudrostí. Naproti tomu Platón rozuměl „kalokagathii“ souměrnost duše a těla. Kalokagathický člověk je ten, jenž zušlechtil nejen svůj smysl pro krásu, hudbu a umění, ale i tělo, člověk, který zároveň dokáže odhalovat všechny nedokonalosti života. Pro Aristotela je „kalokagathie“ ctností celku, výsledkem vzájemného prolnutí všech dílčích ctností. V jeho interpretaci je „kalokagathie“ stavem celistvosti duchovního života člověka.

Starověcí Řekové tedy v „kalokagathii“ spatřovali harmonii duše a těla i konečný cíl každého lidského usilování o „dobro“. Krása pro ně byla neodmyslitelná od ctnosti. A každá ctnost byl pro ně také spjatá s bohatstvím, mocí, silou a zdravím. Typickou zvláštností klasické „kalokagathie“ bylo, že byla chápána jako vrozená vlastnost, jako atribut příslušníků společensky privilegovaných vrstev, kteří mají urozený původ, dobrou výchovu a vzdělání.

Na samém konci antické epochy, v období její krize, se objevil názor, že „kalokagathie“ je výsledkem náročné mravní přípravy přístupné v podstatě každému člověku. S takovým pojetím „kalokagathie“ se můžeme setkat u řeckého řečníka Isokrata. „Kalokagathii“ pojímá výhradně v mravním slova smyslu jako výsledek vnitřních duchovních snah člověka. Vyžaduje to však také zdrženlivý způsob života, odmítání přízemních požitků (např. stoická askeze). Tato myšlenka se objevovala v projevech Klementa Alexandrijského: „*Nikoli od přírody (fysis), ale jako výsledek učení (mathésis) vznikají krásní a dobří lidé.*“²²

Pojem „kalokagathie“ přetrval až do současnosti. Dnes se mu však většinou dává trochu jiný obsah. Možná je to vlivem Miroslava Tyrše, který v „kalokagathii“ spatřoval ideál humanistické výchovy, směřující k tělesné a duševní zdatnosti, resp. kráse.²³

Harmonie jako jednota v rozmanitosti

V řeckém antickém uvažování hrál důležitou roli také pojem harmonie (harmonia – spojení, soulad, souzvuk, smlouva). Tento pojem vypovídal o pravidelnosti, celistvosti věcí a všech jsoucen, zároveň o jejich obsahu a významu. Antičtí myslitelé tento výraz používali k charakteristice nejrůznějších jevů v přírodě i ve společenském životě, kdy se jeho filosofický smysl (estetický a etický) mísil s významy kosmologickými i sociálními. Původní význam slova harmonie je ve smyslu spáry, kloubu sorce

²² Viz Buchtová, M. Pojetí krásy v antice. Brno: CERM, 2000, s. 17. ISBN: 80-7204-184-3

²³ Tamtéž

a klínu. Tento obsah má pojem harmonie ještě u **Homéra** v jeho Odyssee. Ale i on ho začal používat **i ve významu**: dohoda, mír, souhlas.

Ve filosofii předsokratovských myslitelů byla harmonie pojímána zcela kosmologicky jako všeobecný princip, univerzální zákonitost. **S prvním systematickým učením o harmonii se setkáváme u pythagorovců**. Harmonie pro ně znamená sladění, sjednocení, jednotu složek v kosmologickém významu. Byla pro ně také čímsi pozitivním a krásným. Harmonie nebyla tedy vlastností jednotlivé věci, ale obecnou charakteristikou světa jako kosmu.

Slovo „**kosmos**“ v řečtině znamená pořádek, úpravu, ozdobu, svět, vesmír. Filozofové iónské školy a později atomisté rozuměli tímto výrazem harmonicky uspořádaný svět, mající svou zákonitost a jevící se člověku proto krásným. **Opakem** slova kosmos je **chaos** neboli neuspořádaný prostor. Traduje se, že jako první nazval celý vesmír kosmem právě **Pýthagoras**.

Pýthagoras a jeho žáci vycházeli z předpokladu, že **celý vesmír je vybudován harmonicky**. Tato harmonie panuje mezi nebeskými tělesy, která obíhají po vesmírných drahách, a éter rozkmitaný jejich pohybem vydává nejvelkolepější ze všech melodií. Lidské ucho však zachycuje tento nedostižný zpěv jako pouhé ticho. Pravidelný pohyb vesmírných těles vydává harmonický zvuk, jímž zní celý vesmír. Odtud ona známá **teorie o „harmonii sfér“**.

V souvislosti s tím se objevuje **i názor o harmonii duše**. Také duše je určitou harmonií, souzvukem, založeným na jistém číselném poměru jako celý vesmír. Takový výklad duše vysvětluje zvláštní libost, kterou lidské duši poskytuje **hudba**. Podle zásady podobné poznává podobné, také **duše** radostně reaguje na ty harmonické vibrace, které zasahují a rozechvívají spřízněné prvky ve sféře krouživých vesmírných těles. Souzvuk duše je tak možno přirovnat k harmonii strun lry. Duše má také schopnost se působením hudby zdokonalovat. Hudba je totiž napodobením a nositelem božské melodie, může duši naladit na onu věčnou harmonii, kterou má vlastně samotný hudebník snést z nebe na zem. /kolem hudby je vtisknout duši punc jejího božského původu. Proto Pýthagoras se svými žáky využíval hudby při léčení lidských chorob.

Hudba byla v **Řecku** vůbec chápána jako **důležitý nástroj působení na člověka**. Pýthagoras se tedy stal zakladatelem **muzikoterapie**. Pýthagoras jako první zavedl výchovu pomocí hudby, určitých melodií a rytmů. Z toho se zrodilo léčení lidských mravů a vášní, které obnovuje harmonii duševních schopností, jaké měl původně zdravý člověk. Pýthagoras **předepisoval tzv. hudební kúry**, hudební naladění. Pomocí nich převracel náruživost duše, které se v člověku zrodily a projevíly v nerozumné formě (např. hluboký žal, hněv, lítost, přehnaná žárlivost, strach, rozmazlenost aj.) a všechny lidské neduhy na ctnosti prostřednictvím vhodných melodií, jako by se jednalo o medicínské léky.

S myšlenkou o terapeutickém působení hudby na duši se můžeme setkat i v tzv. orfických kultech. Jejich základní myšlenkou byla víra, že lidská duše je uvězněná v těle za svoje předchozí viny. Duše se osvobodí jen tak, že se od hříčů očistí. K této očistě sloužila tzv. **orfická mystéria**, která využívala hudby a tance.

Pýthagorovci se domnívali, že ze „špatné“, tj. nesouladné a neuspořádané směsi nemůže nikdy vzniknout nic celostního, harmonického tudíž krásného a zdravého. Proto to neustálé hledání harmonie ve všem lidském počínání. **Sofisté** byli první, kteří začali

přemýšlet o harmonii (kráse) a správném přístupu k životu a světu jako o problému lidského vědomí.

Harmonie přestává být problémem výlučně kosmologickým, stává se záležitostí ryze lidskou, nikoliv již věcí ctnosti a morálky, ale záležitostí převážně hédonistickou a senzualistickou. U **sofistů** se objevuje **názor**, že je třeba se držet jednotlivostí, jejich relativnosti a neusilovat o hledání obecnosti. Proti relativizujícím názorům sofistů hlavně v oblasti lidské morálky začal vystupovat **Sókrates**. Začal vyzdvihovat harmonii duše jako krásu vnitřní, krásu etickou, užitečnou celku. Chápání harmonie po něm posunuje do spirituální oblasti jeho žák **Platón**. Vrací se k obecnému hledisku i v přístupu k harmonii.

Harmonie se stává výrazem přiměřenosti či uměřenosti a je také příjemná pro naše smysly. Harmonie je objektivní vlastností věcí a světa. Je odrazem vlastností jeho konstrukce ideálního světa, nacházejícího se mimo naši fyzikální realitu. Archetyp této svojí podstatou ideální harmonie tvoří základ krásy duchovní a mravnosti vůbec. Taková harmonie v sobě obsahuje krásu, pravdu i dobro zároveň, ve vzájemné provázanosti. Harmonie má svoji formu v morálních činech, v trvalosti měřítek a hodnot, v něčem stálém, neměnném, co nepodléhá času a rozkladu, nikoliv v beztvarosti, časovosti, oškřivenosti a chaosu.²⁴

K harmonii se blížíme v několika krocích. Prvním krokem je schopnost zobecnění věcí a jevů kolem nás. **Druhý krok spočívá v přechodu od veškeré tělesnosti** (materiálnosti) **k duchovním hodnotám**, např. ke krásě mravů a společenských zákonů, krásě poznatků a věděni. **Třetí krok spočívá v přímém kontaktu s božskou harmonií**, která dává smysl a krásu všem nižším stupňům skutečnosti. **Zde se už jedná o jakýsi mystický obřad**, spočívající v jakémsi mimosmyslovém zření, kde se dosahuje absolutních hodnot, proto jej nelze popsat slovy, protože existuje mimo běžné lidské bytí a poznání.

Také **Aristotelés** hledá harmonii v podobě vzájemného souladu duše a těla, v pojmu zvaném „kalokagathia“. Bylo pro něj velmi důležité spojení krásy a zdraví. Harmonie je u něj chápána jako krása, krásno, tedy i jako jednota v rozmanitosti, jako krása celku.

V období stoicismu je harmonie (krása) opět spatřována v přírodě a ve vesmíru. Její podstata je v míře a proporcí, v symetrii, v souladu názorů, jednání a ctností. Stoikům je vlastní také myšlenka o všudypřítomnosti krásy ve světě. Podle nich není nic krásnějšího než svět, protože v něm panuje pořádek a harmonie. Svět je stvořen účelně a uspořádaně. Je proto bezchybný, dokonalý ve všech směrech, proto je i krásný.

V **helénismu**, závěrečném období antiky, kde působí **novoplatonismus**, je harmonie pojímána opět mytologicky a v návaznosti na Platóna v různých spekulativních konstrukcích.²⁵

Kalobotika neboli krásný život

V období českého biedermeieru, osobitého způsobu života lidí v českých zemích v době mezi Vídeňským kongresem a revolučním rokem 1848, se v habsburské monarchii objevuje mimořádně objemná studie: **o „kalobotice“**, resp. jak krásně, har-

²⁴ Srov. Buchtová, M. Pojetí krásy v antice. Brno: CERM, 2000. ISBN: 80-7204-184-3

²⁵ Tamtéž

monicky a správně žít v moderní době. Na jejím vzniku měl zásluhu především vídeňský profesor anatomie **Wilhelm Bronn**, jenž ve svých pracích (např. *Kalobiotik: Kunst schön zu leben, wissenschaftlich aufgefaßt*, 1839) hlásal, že člověk by neměl žít pouze podle pravidel praktického rozumu, ale také podle principů krásy. Člověk by se tedy neměl snažit žít jen dlouho (zdravě), ale i krásně (hodnotně).

Historickými příklady kalobiotiky v praxi u nás bylo: „*středisko krásného žití Antonína Veitha, osvícenského majitele Liběchova, ve kterém se snoubilo umění, politika a věda, Češi a Němci, a také hřbitov v Albrechticích nad Vltavou, který díky faráři Cízovi nabyl podoby významného biedermeierovského výtvarného a literárního artefaktu (Cíza nechal na hřbitově zbudovat osmdesát kapliček zdobených malbami Františka Mikuleho a vlastními verši). Tyhle příklady lze chápat jako jisté naplnění ideálů kalobiotického způsobu života, v druhém případě dotaženého až za jeho nejzazší mez.*²⁶“

Asi se někomu může zdát požadavek kalobiotiky nereálný, idealistický, romantický atp. A možná je opravdu většina dnešních lidí orientována příliš pragmaticky. Možná je pro ně nejdůležitější jen to, co je spočítatelné, a to, o čem se mohou přesvědčit na vlastní oči, co mohou přímo ohmatat.

Cílem kalobiotiky je snaha po zkrásnění lidského života, umocnění fantazie a rozumu ve vzájemné souhře a harmonii. Kalobiotika usiluje o to, jak si uspořádat život na základě zákonů krásy. **Kalobiotik má před sebou dvě cesty: za 1)** buď **činí již existující krásu zřetelnou** (pomáhá lidem otevírat oči – smysl pro krásu), anebo **za 2)** sám **krásu přímo vytváří** v rámci své přirozené kreativity, aniž by musel být nutně umělcem.

Na **rozdíl od estetiky** není hlavním předmětem kalobiotiky umění, ale skutečný život, resp. kvalita života. A právě o to jde. **Kalobiotika** totiž znamená autentické vidění a utváření krásy v nás i kdekoliv kolem nás. Kalobiotika také navazuje na filosofické a kulturní tradice antiky, na její učení o harmonii, kalokagathii, katarzi aj., které se snaží rozvíjet v jiné době a trochu jinými prostředky.

Literatura

- BARTOŠ, H. *Očima lékaře. Studie k počátkům řeckého myšlení o lidské přirozenosti z hlediska rozlišení duše-tělo*. Červený Kostelec: Katedra filosofie a dějin přírodních věd Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy v Praze ve spolupráci s vydavatelstvím Pavel Mervart, 2006, ISBN: 80-86818-35-7.
- BUCHTOVÁ, M. *Pojetí krásy v antice*. Brno: Akademické nakladatelství CERM, s.r.o., 2000, ISBN: 80-7204-184-3.
- Estetika 4/2006*. Praha: Academia, nakladatelství Akademie věd České republiky. ISSN: 0014-1291.
- POLLAK, K. *Medicína dávných časů*. Praha: Orbis, 1973.
- RYBÁŘ, R. *Filosofie jako terapie a alternativní medicína*. In *Škola a zdraví pro 21. století*. Brno: PdF MU, 2007. od s. 51-61, ISBN 978-80-86633-98-5.
- RYBÁŘ, R. *Úvodní poznámky k filosofii zdraví*. In *Učitelé a zdraví pro 21. století*. Brno: PdF MU Brno, 2005. od s. 106-112, 7 s. ISBN 80-7315-119-7.

²⁶ *Estetika 4/2006*. Praha: Academia, nakladatelství Akademie věd České republiky. ISSN: 0014-1291

PHILOSOPHICAL ASPECTS OF HEALTH

Abstract: The study discusses the beginnings of European medicine in ancient Greece. It examines the links between the development of philosophy and medicine. Medical mythology is present already in the cult of Asclepius. The theory combining medicine and philosophy may be traced to the Homeric epic Iliad. Later on, Ionic natural philosophy becomes the basis of all known sciences, including medicine. The doctrine of catharsis as a way of internal cleansing pervaded the entire ancient philosophy. Another frequent term in the old-Greek way of thinking was kalokagathia, an ideal of beautiful and healthy life. The idea of harmony, perceived to be a unity in diversity, played an important part as well. Some particularly insightful studies on kalobiotics appeared during the Czech Biedermeier period, showing how to live correctly, beautifully and harmoniously. They could become a source of timeless inspiration for any reflection on the quality of life.

Key words: antiquity, catharsis, harmony, kalokagathia, medicine, mythology, philosophy, quality of life